

POSTANOWIENIE

Dnia 13 czerwca 2019 r.

Sąd Najwyższy w składzie:

SSN Jacek Grela (przewodniczący)

SSN Małgorzata Manowska

SSN Joanna Misztal-Konecka (sprawozdawca)

w sprawie z wniosku Skarbu Państwa-Naczelnika Urzędu Skarbowego w N.
przy uczestnictwie D. W., L. G., A. G. i A. G.
o wpis hipoteki przymusowej,
po rozpoznaniu na posiedzeniu niejawnym
w Izbie Cywilnej w dniu 13 czerwca 2019 r.,
skargi kasacyjnej uczestników od postanowienia Sądu Okręgowego w Ś.
z dnia 28 lipca 2017 r., sygn. akt II Ca (...),

**uchyla zaskarżone postanowienie w zakresie rozstrzygnięcia
o częściowym oddaleniu apelacji i w tym zakresie przekazuje
sprawę do ponownego rozpoznania Sądowi Okręgowemu w Ś.,
pozostawiając temu Sądowi rozstrzygnięcie o kosztach
postępowania kasacyjnego.**

UZASADNIENIE

1. W dziale IV księgi wieczystej (...) wpisano hipotekę przymusową na kwotę 1 332 844,50 zł tytułem zabezpieczenia zaległego podatku dochodowego od osób fizycznych należnego od A. G. i A. G. na rzecz Skarbu Państwa reprezentowanego przez Naczelnika Urzędu Skarbowego w N.. Podstawami wpisu tejże hipoteki były: wyrok Sądu Okręgowego w Ś. z 4 września 2014 r. (sygn. akt I C (...)) oraz administracyjne tytuły wykonawcze wystawione 21 marca 2016 r. przez Naczelnika

Urzędu Skarbowego w N.: SM.240.2016, SM.241.2016, SM.242.2016, SM.243.2016, SM.244.2016, SM.246.2016, SM.247.2016, SM.249.2016, SM.250.2016 i SM.251.2016.

2. Postanowieniem z 28 lipca 2017 r. Sąd Okręgowy w Ś., po rozpoznaniu apelacji od postanowienia Sądu Rejonowego w K. z 25 października 2016 r., sygn. akt (...):

I. zmienił zaskarżone postanowienie w ten sposób, że w księdze wieczystej (...) w dziale IV-Hipoteka, w rubryce 4.4, podrubryce 4.4.2 i 4.4.3 wpisaną sumę hipoteki w wysokości 1 332 844,50 zł obniżył do sumy 765 998 zł oraz we Wnioskach i podstawach wpisów w księdze wieczystej wykreślił podstawy wpisów o numerach od 10 do 20;

II. oddalił dalej idącą apelację.

Sąd Okręgowy podkreślił, że podstawą wpisu hipoteki przymusowej na nieruchomości objętej księgą wieczystą (...) był wyrok Sądu Okręgowego w Ś. oraz wymienione w tym wpisie administracyjne tytuły wykonawcze dotyczące zaległości podatkowych wraz z odsetkami A. G. i A. G. Tymczasem w chwili składania wniosku o wpis hipoteki, tj. w dniu 18 października 2016 r. współwłaścicielkami nieruchomości po 1/2 części były L. G. i D. G. (obecnie W.). Tak więc nie było podstaw do obciążania nieruchomości hipoteką, skoro dotyczyła ona wierzytelności wobec A. G. i A. G., którzy nie byli wówczas właścicielami przedmiotowej nieruchomości. Uwzględnienie apelacji uczestników skutkowało koniecznością obniżenia hipoteki przymusowej do kwoty 765 998 zł wskazanej w wyroku Sądu Okręgowego w Ś. z 4 września 2014 r. oraz wykreśleniem tych podstaw wpisu hipoteki, którymi były administracyjne tytuły wykonawcze wskazane pod numerami 10-20 „Wniosków i podstaw wpisów w księdze wieczystej”.

Dalej idącą apelację Sąd Okręgowy uznał za niezasadną, albowiem wnioskodawca, domagając się wpisu hipoteki przymusowej, jako podstawę tegoż wpisu wskazał również wyrok Sądu Okręgowego w Ś. z dnia 4 września 2014 r. (I C (...)), który dotyczy uznania za bezskuteczne określonych w nim umów wobec Skarbu Państwa reprezentowanego przez Naczelnika Urzędu Skarbowego w N., któremu z kolei przysługują wierzytelności z tytułu zobowiązań podatkowych wobec

A. G. i A. G. Z tego powodu fakt, iż w chwili składania wniosku o wpis hipoteki przymusowej uczestnicy A. G. i A. G. nie byli już właścicielami przedmiotowej nieruchomości nie ma w sprawie żadnego znaczenia.

3. Od postanowienia Sądu Okręgowego w części, w której apelacja została oddalona, skargę kasacyjną wywiedli uczestnicy. Zarzucając naruszenie art. 109 ust. 1 u.k.w.h. oraz art 626⁹ K.p.c. w zw. z art. 626² K.p.c., domagali się uchylenia zaskarżonego wpisu i oddalenia wniosku o wpis hipoteki przymusowej, ewentualnie przekazania sprawy do ponownego rozpoznania Sądowi Okręgowemu, a nadto zasądzenia zwrotu kosztów postępowania kasacyjnego.

4. W odpowiedzi na skargę kasacyjną Skarb Państwa domagał się jej oddalenia i zasądzenia od uczestników D. W., L. G., A. G. i A. G. na rzecz Skarbu Państwa - Prokuraturii Generalnej Rzeczypospolitej Polskiej kosztów zastępstwa procesowego na podstawie art. 520 § 3 K.p.c.

Sąd Najwyższy zważył, co następuje:

5. Podstawowym problemem prawnym, od którego rozwiązania zależna jest ocena zasadności skargi kasacyjnej, pomimo sformułowania zarówno zarzutów naruszenia prawa materialnego, jak i procesowego, jest kwestia charakteru prawnego hipoteki przymusowej. Hipoteka jest ograniczonym prawem rzeczowym służącym zabezpieczeniu oznaczonej wierzytelności pieniężnej (art. 68 u.k.w.h.), albowiem zgodnie z art. 65 ust. 1 u.k.w.h. w celu zabezpieczenia oznaczonej wierzytelności wynikającej z określonego stosunku prawnego można nieruchomość obciążyć prawem, na mocy którego wierzyciel może dochodzić zaspokojenia z nieruchomości bez względu na to, czyją stała się własnością i z pierwszeństwem przed wierzycielami osobistymi właściciela nieruchomości. Do powstania hipoteki niezbędna jest czynność prawna ustanawiająca hipotekę i wpis w księdze wieczystej nieruchomości, którą hipoteka z woli właściciela obciąża (art. 67 u.k.w.h.), ewentualnie zaistnienie okoliczności umożliwiających dokonanie wpisu hipoteki niezależnie od woli właściciela nieruchomości. Zgodnie z art. 109-110 u.k.w.h. na podstawie enumeratywnie wymienionych w tych przepisach dokumentów możliwe jest bowiem uzyskanie wpisu hipoteki przymusowej na wszystkich nieruchomościach dłużnika.

Zgodnie z art. 109 ust. 1 u.k.w.h. wierzyciel, którego wierzytelność jest stwierdzona tytułem wykonawczym, określonym w przepisach o postępowaniu egzekucyjnym, może na podstawie tego tytułu uzyskać hipotekę na nieruchomościach dłużnika. W okolicznościach sprawy nieruchomość objęta wnioskiem o wpis hipoteki nie stanowi własności dłużników, a wnioskodawca nie wykazał przedłożonymi dokumentami, że służy mu w stosunku do uczestniczek wierzytelność stwierdzona tytułem wykonawczym. Wnioskodawca legitymuje się natomiast tytułem wykonawczym stwierdzającym, że przysługuje mu wierzytelność w stosunku do poprzednich właścicieli nieruchomości oraz wyrokiem stwierdzającym bezskuteczność w odniesieniu do tej wierzytelności czynności przeniesienia własności nieruchomości w drodze darowizny na rzecz obecnych jej właścicieli.

W starszej literaturze i orzecznictwie przyjmowano, że hipoteka przymusowa jest środkiem egzekucyjnym (środkiem egzekucyjnym *sui generis*), a postępowanie dotyczące wpisu hipoteki przymusowej traktować należy, jako postępowanie egzekucyjne (uchwała Sądu Najwyższego z 30 maja 1994 r., III CZP 72/94, OSNC 1994/12/235; postanowienie Sądu Najwyższego z 11 stycznia 1995 r., II CRN 149/94, OSNC 1995/5/84; postanowienie Sądu Najwyższego z 12 czerwca 1997 r., III CKN 72/97, niepubl.), jednakże od poglądu tego odstąpiono, ponieważ wpis hipoteki przymusowej nie prowadzi do dochodzenia zaspokojenia roszczenia, nie powoduje wszczęcia egzekucji i nie przesądza, że w ogóle zostanie ona wszczęta. Hipoteka przymusowa nie jest zatem szczególnym rodzajem ani sposobem egzekucji, lecz środkiem zabezpieczenia oznaczonej wierzytelności pieniężnej ułatwiającej wierzycielowi jej wyegzekwowanie (wyrok Sądu Najwyższego z 26 czerwca 2013 r., V CSK 347/12, niepubl.; postanowienie Sądu Najwyższego z 21 sierpnia 2013 r., II CSK 17/13, OSNC 2014/5/50); postępowanie o wpis hipoteki przymusowej nie jest postępowaniem egzekucyjnym, a sąd wieczystoksięgowy nie działa jako organ egzekucyjny (postanowienia Sądu Najwyższego z 18 maja 2012 r., IV CSK 560/11, OSNC 2013/2/21; postanowienie Sądu Najwyższego z 4 lutego 2015 r., IV CSK 170/14, OSNC 2016/B/32; wyrok Sądu Najwyższego z 26 czerwca 2013 r., V CSK 347/12, niepubl.).

6. Powyższe uwagi odnieść należy do możliwości dokonania wpisu hipoteki przymusowej na podstawie prawomocnego wyroku uwzględniającego powództwo pauliańskie. Zgodnie z art. 532 K.c. wierzyciel, względem którego czynność prawna dłużnika została uznana za bezskuteczną, może z pierwszeństwem przed wierzycielami osoby trzeciej dochodzić zaspokojenia z przedmiotów majątkowych, które wskutek czynności uznanej za bezskuteczną wyszły z majątku dłużnika albo do niego nie weszły. W wyniku uwzględnienia skargi pauliańskiej pokrzywdzony wierzyciel uzyskuje zatem uprawnienie do zaspokojenia wierzytelności pieniężnej stwierdzonej tytułem wykonawczym wydanym przeciwko dłużnikowi osobistemu, z przedmiotu majątkowego, który był przedmiotem ubezskutechnionej czynności prawnej przedsięwziętej przez dłużnika i osobę trzecią z pokrzywdzeniem wierzyciela. Wierzyciel dysponujący tytułem wykonawczym przeciwko dłużnikowi zasądzającym wierzytelność pieniężną oraz prawomocnym wyrokiem ze skargi pauliańskiej może wszcząć egzekucję tej wierzytelności pieniężnej tylko przeciwko dłużnikowi osobistemu, nie zaś przeciwko osobie trzeciej, która nie jest dłużnikiem pokrzywdzonego wierzyciela. Wskazane w art. 532 K.c. uprawnienie, któremu odpowiada obowiązek pozwanej osoby trzeciej, realizuje się poprzez wszczęcie egzekucji przeciwko dłużnikowi osobistemu i skierowanie jej do składnika majątkowego należącego do pozwanej osoby trzeciej, który wyszedł z majątku dłużnika osobistego powoda lub do niego nie wszedł wskutek zakwestionowanej skargą pauliańską krzywdzącej wierzyciela czynności prawnej. „Dochodzenie zaspokojenia” oznacza więc możliwość egzekwowania wierzytelności z tego przedmiotu (postanowienie Sądu Najwyższego z 4 lutego 2015 r., IV CSK 170/14, OSNC 2016/B/32).

7. Z tych wszystkich względów należy podzielić wyrażony już w orzecznictwie Sądu Najwyższego pogląd, że prawomocny wyrok uwzględniający powództwo wierzyciela przeciwko osobie trzeciej na podstawie art. 527 K.c. nie stanowi podstawy wpisu hipoteki przymusowej, o której mowa w art. 109 ust. 1 u.k.w.h., obciążającej nieruchomości osoby trzeciej nabytą w wyniku czynności uznanej za bezskuteczną. Hipotekę przymusową zabezpieczającą skonkretyzowaną wierzytelność pieniężną można ustanowić na podstawie tytułu wykonawczego zasądzającego tę wierzytelność pieniężną od dłużnika, na

nieruchomości, która jest jego własnością. Pozwana osoba trzecia nie jest dłużnikiem osobistym wierzyciela. Wyrok uwzględniający skargę pauliańską nie może być podstawą wpisu hipoteki przymusowej na nieruchomości osoby trzeciej (pozwanej ze skargi pauliańskiej), nawet w sytuacji dołączenia do tego wyroku tytułu wykonawczego przeciwko dłużnikowi osobistemu wnioskodawcy (postanowienie Sądu Najwyższego z 18 maja 2012 r., IV CSK 560/11, OSNC 2013/2/21; postanowienie Sądu Najwyższego z 7 listopada 2014 r., IV CSK 76/14, niepubl.; postanowienie Sądu Najwyższego z 4 lutego 2015 r., IV CSK 170/14, OSNC 2016/B/32).

8. Odnosząc się do zarzutu naruszenia art 626⁹ w zw. z art. 626² K.p.c. należy wskazać w pierwszej kolejności jego częściową wadliwość konstrukcyjną, ponieważ skarżący nie wskazali na konkretny paragraf art. 626² K.p.c., który miał zostać naruszony. Zgodnie z art. 626⁹ K.p.c. sąd oddala wniosek o wpis, jeżeli brak jest podstaw albo istnieją przeszkody do jego dokonania. Przepis ten ma zastosowanie tylko wtedy, gdy wniosek jest bezzasadny, a więc gdy – od strony formalnej – został prawidłowo złożony, ale nie może być uwzględniony z powodu braku podstaw lub innych przeszkód do wpisu. Jeżeli natomiast wniosek dotknięty jest brakami formalnymi, podlega zwrotowi na ogólnych zasadach określonych w art. 130 i 130¹ w zw. z art. 13 § 2 K.p.c. (postanowienie Sądu Najwyższego z 17 czerwca 2009 r., IV CSK 68/09, niepubl.; postanowienie Sądu Najwyższego z 22 stycznia 2010 r., V CSK 230/09, niepubl.). W konsekwencji stanowisko skarżącego prezentowane w skardze jakoby konsekwencją ewentualnych braków formalnych wniosku w niniejszej sprawie powinno być jego oddalenie, nie może zostać zaaprobowane.

Z punktu widzenia rozpoznawania wniosku wieczystoksięgowego i oceny jego zasadności kwalifikacja określonej okoliczności jako braku podstawy wpisu lub jako przeszkody do dokonania wpisu nie ma przesądzającego znaczenia, skoro w obu przypadkach skutkiem ich stwierdzenia jest oddalenie wniosku o wpis. W piśmiennictwie naukowym przyjmuje się, że „brak podstaw do wpisu” to brak podstawy faktycznej do pozytywnego rozstrzygnięcia sprawy wieczystoksięgowej (brak faktów koniecznych do dokonania wpisu i dowodów koniecznych do ich wykazania), natomiast przeszkodą do wpisu jest każda okoliczność, która nie

pozwala na dokonanie wpisu, nie będąc brakiem podstawy do wpisu. Jak wynika z powyżej przeprowadzonej analizy, w niniejszej sprawie wnioskodawca nie przedłożył dokumentów umożliwiających wpis hipoteki przymusowej (stanowiących wystarczającą podstawę wpisu), co potwierdza zarzut naruszenia art. 626⁹ K.p.c.

9. Powyższe konstatacje pozwalają na skrótowe odniesienie się do pozostałych aspektów zarzutów skargi kasacyjnej. Przede wszystkim wyrażona w art. 109 ust. 1 u.k.w.h. reguła, że podstawą wpisu hipoteki przymusowej jest oryginał tytułu wykonawczego, oznacza tyle, że oryginalny tytuł wykonawczy powinien być już załączony do wniosku o wpis, zaś inne dokumenty (np. rozstrzygnięcie sądowe) wskazujące tylko na istnienie tytułu oryginalnego nie mogą go zastąpić (uchwała Sądu Najwyższego z 8 grudnia 2005 r., III CZP 101/05, OSNC 2006/11/180; postanowienie Sądu Najwyższego z 18 maja 2012 r., IV CSK 560/11, OSNC 2013/2/21).

10. Mając powyższe na względzie, Sąd Najwyższy na podstawie art. 398¹⁵ § 1 K.p.c. orzekł jak w sentencji.

aj